



DE VIJVERS VAN ELSENE

Wandelen en ontspannen

Gelegen in het verlengde van de tuinen van de Terkamerenabdij, in een wijk met een onmiskenbare architecturale kwaliteit, vormen de vijvers van Elsene een van de meest gerenommeerde wandelgebieden van onze hoofdstad. Bovendien werden ze onlangs volledig gerestaureerd.

EEN VLEUGJE GESCHIEDENIS



In het begin van de 13e vormde het gebied van de vijvers van Elsene de bodem van een vallei. De Maalbeek, die hierin vloeide, maakte er een grote moerasvlakte van. Hertog van Brabant Hendrik I schonk deze valleibodem aan Gisela om er, in 1201, de cisterciënzerabdij van Terkameren op te richten. Er werden vier vijvers gegraven die zouden dienstdoen als viskweekvijvers van de abdij. Op de oever van de grootste vijver (aan de ingang van de huidige Zwanenstraat) bouwde de abdij ook een molen. Het zal van hieruit zijn dat het dorp Elsene zich zal ontwikkelen

Dankzij het water van de vijvers ontstond er in Elsene een grote brouwersactiviteit, oorspronkelijk binnen de muren van de abdij, om zich in de 16e eeuw uit te breiden naar de oevers van de Grote Vijver, waar verschillende brouwerijen zich vestigden. Een eeuw later kende de industrie er zijn hoogtepunt. Tot de 20e eeuw zorgden kroegen en dansgelegenheden, die profiteerden van de aanwezigheid van de brouwerijen, voor heel wat animatie langs de oevers van de vijvers.

In de 19e eeuw ontwikkelde er zich een andere economische activiteit: die van het ijs. In de winter, wanneer de vijvers bevroren waren, kapte men er grote ijsblokken uit, die men bewaarde in ijskelders. Deze industrie zou begin van de 20e eeuw verdwijnen met de komst van de eerste koelkasten.

Na de Franse Revolutie werden de religieuze gemeenschappen ontmanteld en hun bezittingen in beslag genomen. Hippolyte Legrand, die later burgemeester van Elsene zou worden, kocht de vier vijvers (de Grote Vijver, de Pennebroeck, de Ghevaert en de Paddevijver) en de molen van de Terkamerenabdij. In 1871 zouden zijn erfgenamen deze overdragen aan de gemeente Elsene.

In die periode veranderde het landelijke Elsene radicaal van aanzicht. Een deel van de Grote Vijver wordt opgevuld om er het Heilig Kruisplein op aan te leggen, naast een nieuwe kerk die daar was gebouwd. En langs de recent aangelegde verkeerswegen in de buurt, ontstond er een nieuwe wijk.

“Koning-urbanist” Leopold II was erg geïnteresseerd in de aansluiting tussen de nieuwe Louizalaan en de wijk van de vijvers. Wegeninspecteur Victor Besme stelt hierop een algemeen inrichtingsplan voor dat voorziet in de aanleg van een verbindingspark (de Koningstuin) tussen



de vijvers en het rondpunt van de Louizalaan, in een nieuwe vormgeving van de vijvers en in de aanleg van bredere straten en lanen rondom.

In die context worden de vier vijvers teruggebracht tot twee: de Grote Vijver (die enkele jaren eerder al gedeeltelijk was opgehoogd) en een tweede vijver, gevormd door de samenvoeging van de Pennebroeck en de Ghevaert. De Paddevijver, vlak bij de abdij gelegen, wordt gedicht voor de aanleg van de esplanade van Terkameren, de huidige Rode-Kruissquare.

Architect Edouard Keilig (aan wie we ook het ontwerp van het Terkamerenbos danken) tekende de plannen voor de inrichting van de oevers van de twee overblijvende vijvers, en de Brusselse burgerij bouwde hier, op deze nieuwe percelen, herenhuizen in diverse stijlen: neo (klassiek, Vlaamse Renaissance, gotisch), eclectisch, Art Nouveau en, later tijdens het Interbellum, ook Art Deco en Schone Kunsten.

ALGEMENE BESCHRIJVING: EEN DUBBELE SPIEGEL

Landschapsarchitect Edouard Keilig tekende de contouren van de vijvers van Elsene in het laatste kwart van de 19e eeuw. Hij gaf ze de soepele golvingen die zo kenmerkend zijn voor landschapsinrichtingen.

Achter de oevers, opgetrokken in natuursteen, strekken zich grasvelden uit waarop oude bomen staan. Sommige daarvan zijn door de jaren zo gekromd dat hun takken sierlijk tot in de vijvers reiken, alsof ze worden aangetrokken door het spiegelende water.

Elke vijver heeft zijn klein eilandje met wilgen, dat een rustplaats of toevluchtsoord vormt voor de vele eenden en watervogels die hier leven. Waterstralen blazen het water leven en meteen ook zuurstof in.

De benedenvijver, met een oppervlakte van ongeveer 20.500 m², ligt 2,6 meter lager dan de kleinere vijver aan de Terkamerenabdij. Beide vijvers worden gescheiden door de Gedachtenissquare. Onder de taxusbomen loopt een geplaveid pad rond een rotsgrat.

De tweede vijver is bij de Terkamerenabdij meer ingebed. De gazonheuvels zijn er langer en meer beboomd.

Rond de vijvers loopt een wandelpad. Een kleine reling scheidt de gazons van het dolomietpad, waar met regelmatige tussenruimte banken staan opgesteld.

OPMERKELIJKE FAUNA EN FLORA

Veel oude en mooie bomen zoals linden, treurwilgen, esdoorns, platanen en kastanjabomen omzomen de waterkanten of verfraaien de gazons van de vijvers. Een veertigtal ervan werden aangeduid als 'opmerkelijke bomen van het Brussels Gewest', waaronder zes zilversdoorns, een witte wilg, vier zwarte populieren, zeven gewone platanen en twee Japanse kerselaars.

In het water van de vijvers leven karpers, voorns, brasems, zeelten, regenboogbaarzen, snoeken, grondels en palingen. Op bepaalde dagen van de week mag er worden gevist.

Langs de waterkanten merken we heel wat soorten watervogels: meerkoeten, muskusloopeenden en wilde eenden, ganzen, nijlganzen, waterhoenders, reigers en, sinds kort, ook een koppel zwanen. In mei komt de mandarijneend soms broeden aan de vijvers. Ook futen worden er zo nu en dan gespot, terwijl de aalscholver er steeds vaker valt op te merken. Veel halsbandparkieten strijken neer op de boomkruinen zodra de nacht valt.

Roodwangschildpadden die door weinig scrupuleuze eigenaars in het water werden gezet, baren de beheerders van de vijvers grote zorgen, vooral omdat ze zich tijdens de broedtijd met eieren voeden.



© Florence Didion

© Florence Didion



BEHEERSPRINCIPE

In maart 2010 werd begonnen met een grootschalige restauratie van de vijvers van Elsene. De werken werden bekostigd door Beliris en kaderen in het samenwerkingsakkoord tussen de Federale Staat en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

Eerst kapte men een dertigtal zieke of oude bomen, bomen die te dicht bij hun soortgenoten stonden om zich goed te ontwikkelen of die zich gewoon slecht hadden aangepast. Dat was vooral het geval met de kastanjabomen langs de Gulden Sporenlaan. Omdat de site is geklasseerd, werden er identieke soorten aangeplant. Sommige struiken en kreupelbosjes die bepaalde uitzichten en gezichtshoeken hinderden, werden eveneens verwijderd.

Vervolgens werden de vijvers schoongemaakt. En dat was hoog tijd, want de laatste schoonmaakbeurt dateerde van 1977! Tegelijk werden ook de sterk beschadigde waterkanten gerenoveerd. Ze werden zelfs versterkt om het risico op erosie te beperken. De werken voor rekening van Beliris werden afgerond met de vernieuwing van de gazons in de lente van 2011.

In dit grote restauratieproject stond de gemeente Elsene, eigenaar en beheerder van het terrein, in voor de identieke vernieuwing van de relingen die de gazons van het wandelpad scheiden.

Het regelmatige onderhoud van de site omvat het maaien van de gazons en – wanneer nodig – het snoeien van bomen en struiken. Dagelijks dient ook het vele afval van de gazons en uit de vijvers te worden verwijderd, iets wat niet alleen de sitebeheerder betreft !

OPMERKELIJKE MONUMENTEN EN BEELDHOUWERKEN

MONUMENTEN

Het monument Charles Decoster – Charles Samuel (1862-1938) en Frans De Vestel (1857-1932)

Monument ter ere van de schrijver Charles Decoster, die in 1879 in Elsene stierf. Het ziet eruit als een grafmonument. Op de voorgrond, op de rand van de niche, zitten de twee hoofdfiguren van het meesterwerk van de Decoster: Tijn Uilenspiegel en zijn verloofde Nele. Achter hen prijkt het marmeren médaillonportret van de schrijver. De niche wordt omzoomd door twee zuilen waarop twee andere personages uit het verhaal zijn te zien: Lamme Goedzak en Katelijne. Aan weerskanten de kookpot en het spinnewiel, net als de slapende hond en de kouwelijke kat, die de gezelligheid van de Vlaamse huiskamer symboliseren. Op het kroonwerk staat een zin uit het werk van Decoster te lezen: *Est-ce qu'on enterre Uilenspiegel l'esprit, Nele, le cœur de la mère Flandre / Kan men Uilenspiegel, de geest, en Nele, het hart van moeder Vlaanderen, zomaar begraven?*

Gedenkteken voor de burgers en soldaten uit Elsene die voor het vaderland stierven – Charles Samuel (1862-1938) en Marcel Rau (1886-1966)

Het gedenkteken staat tussen de twee vijvers van Elsene, op de Gedachtenissquare. Het eerste deel van het monument werd gebouwd in 1926. Het betreft de belichaming van Justitia (door Charles Samuel in brons gemaakt) met, op de achtergrond, een stenen muur waarin de namen van de slachtoffers uit Elsene van 1914-18 en, later, van 1940-45 zijn gebeiteld. De zijdelen werden na de Tweede Wereldoorlog toegevoegd. De gevleugelde Zege ondersteunt links een burger en rechts een soldaat. Deze twee stenen beelden zijn van de hand van Marcel Rau

BEELDHOUWWERKEN

La Danse – Jules Herbays (1866-1940)

Op een voet van blauwsteen belichamen een nimf en twee geliefden de allegorie van de dans. Het beeldhouwwerk werd in 1913 op het eind van de 2e vijver geplaatst, tegenover de Terkamerenabdij.

Pascale – Alfred Blondel (1926-)

Pascale is een bronzen beeltenis van een naakte jonge vrouw, rustend op een voet van blauwsteen in de beplanting van de Rode-Kruissquare (niet ver van 'La Danse'). De zittende figuur rust met de linkerelleboog op de opgetrokken knie. Die belichaming van de vrouwelijke sereniteit is een terugkerend thema in het werk van deze Brusselse kunstenaar.

Elsene aan haar koloniale pioniers – Marcel Rau (1886-1966)

Dit beeldhouwwerk, het hoofd van een Afrikaanse vrouw op een zuil, brengt hulde aan de inwoners van Elsene die tussen 1876 en 1908 bijdroegen tot de koloniale uitbreiding. De namen van die pioniers zijn gegraveerd in de schacht van de zuil, net als bepaalde symbolen. Het werk van Marcel Rau (en architect Boelens) werd in 1933 ingehuldigd op de Rode-Kruissquare.

RECREATIEVE ACTIVITEITEN

Vissen

Er wordt in de vijvers van Elsene gevisd op zondag, woensdag en feestdagen vanaf de laatste zondag van maart tot de laatste zondag van oktober.

Een visvergunning is niet verplicht. De gevangen vis moet wel terug in het water worden geplaatst.

Ter plaatse wordt een bijdrage van € 3 (€ 1,5 op woensdag voor gepensioneerden) gevraagd

GROENE RUIMTEN IN DE BUURT

- Ten zuiden: de tuinen van de Terkamerenabdij en het Terkamerenbos;
- Ten westen: de Koningstuin en het Tenboschpark;
- Ten oosten: het Jadotpark en Albert II-park.

Oppervlakte: 5 hectare 50 are

Typologie: vijvers

Eigenaar: de gemeente Elsene

Beheer: de dienst Aanplantingen van de gemeente Elsene

Monumentenlijst: de vijvers zijn sinds 18 november 1976 geklasseerd.

PRAKTISCHE INFORMATIE

OPENINGSUREN

De vijvers van Elsene zijn niet rechtstreeks toegankelijk omdat verkeer op de waterkanten verboden is. Wandelingen verlopen over het dolomietpad rond de vijvers.

CONTACT

Dienst Aanplantingen van de gemeente Elsene: 02 515 63 74 (tijdens de kantooruren).

Voor vissers: 0473 32 07 18

In geval van nood: Politiezone Elsene-Brussel: 02 515 71 11

UITRUSTING

Banken, vuilnisbakken.

ER GERAKEN

Eugène Flageyplein, Gulden Sporenlaan, Hippodroomlaan, Klauwaartslaan, Rode-Kruissquare, Levantstraat, Generaal de Gaullelaan.

BEREIKBAARHEID ANDERSVALIDEN

Ja

OPENBAAR VERVOER

Trams: 81 (halte Flagey), 94 (halte Abdij), 7 (haltes Terkameren-Ster of Buyl)

Bus 71 (haltes Géo Bernier, Vijvers van Elsene en Flagey), 38 en 60 (haltes Flagey en Biarritz), 59 (halte Flagey). Bus TEC 366 (haltes Terkamerenabdij, Vijvers van Elsene en Flagey).

MEER INFORMATIE

- Meer info over de [culturele routes van parken en tuinen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest](#)
- Bezoek de fotogalerij van de [Virtual Landscape Gallery](#)
- Meer info over [de Inventaris van opmerkelijke bomen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest](#)
- Meer info (F) over [het monument Charles Decoster](#)
- Meer info over [Alfred Blondel](#)

